

הפנקס האדום חי ובוועט, הגיע הזמן
שנאמר: עד כאן // עפרה לקס

אתנתא

דביר שרייבר על הדילמה הנצחית
של הגבר הדתי בחתונה

בשבע 1057 | כ"ג באב תשפ"ג, 23

צילום: מרים פייגא בונמוביץ

מי אתה, עמנואל מורנו?

לא חיפשנו אגדות ומיתוסים וגם לא ידענו מה תהיה הדרך, אבל היעד היה להגשים את חלומם של ההורים אילן וסילביה: ספר שיצמיח עוד הרבה עמנואלים ♦ כתב 'בשבע', יוני רוטנברג, כותב הספר החדש על דמותו העלומה של סא"ל עמנואל מורנו ז"ל, משחזר את הרגעים שבהם נרקמה הדמות מאחורי ההילה

החברים התרגשו
מהזכות לספר עליו.
עמנואל מורנו באחד
המסעות בהכשרה

צילום: באדיבות המשפחה והוצאת 'המעט שניתן לספר'

זרה סוד ההתקסם

הוא ידע להטיח ביקורת בעמיתיו לפלגה ולחולל סביבו לא מעט דרמות, אז מה הפך את השם עמנואל מורנו לדמות נערצת גם 17 שנה לאחר שנפל במלחמת לבנון השנייה? יוני רוטנברג, שהתחקה אחרי מסלול חייו בדרך לכתיבת הרומן הביוגרפי 'עמנואל מורנו – המעט שניתן לספר', חושף ביומן כתיבה מיוחד 'לבשבע' את התשובות ששמע, וניתנו בעיקר בשפת הלב

הספר לפעול. הוא צריך לגעת בכלום, בכל אדם מישראל. הוא צריך להניע עוד אנשים להיות "עמנואליים", לדרוש מעצמם את מיצוי הכוחות למען מטרת נעלות. ואז, בערך כמו ב"שבוע מילוט" של היחידה שעליו מספר הספר, נשלחנו אל המשימה. אין כללים, אין התוויות, אבל יש יעד ברור.

מתחילים בגישושים. ראיונות עם ההורים, עם האחים, עם האישה, עם חברי ילדות קרובים. עמנואל הילד, הנער, הבן והבעל מתחילים להתרקם מול עינינו. אחר כך הגיעו השיחות עם בוגרי "צוות גיורא", שעברו יחד איתנו את מסלול ההכשרה. זהותם אינה סודית, הם אינם שותפים לפעילות המסוגלת שבה עסק עמנואל רוב שנותיו, ולכן גם הגישה אליהם קלה יותר. אבל גם אחרי שהעמדות מסביב לחבורה הקרובה של עמנואל, הפלגה, נתפסו כולן, המבצר סירב ליפול. או אפילו לדבר.

ניצנים ראשונים של הבקעה התגלו אצל זקני הפלגה. ממרום שנותיהם והפרופרציות המעודכנות שקיבלו לחיים, ליבם היה פתוח יותר. הם חשפו בפנינו, בזהירות ובמיזמנות של אנשי מודיעין ותיקים, טפח מהפעילות שבה עסק עמנואל. הכול במסגרת המותר, כמובן. התחלנו לקבל מושג כללי, אך לא מעבר לכך. הפרש הגילים לא אפשר להם היכרות אישית וקרובה עם עמנואל, אלא רק עם התחום שבו עסק. במובן הזה התועלת במידע שנתנו לנו הייתה מוגבלת. אך התועלת מעצם המפגש, כך התברר לנו בדיעבד, הייתה גדולה.

אנשים שרוב חייהם הבוגרים סובבים סביב איסוף מודיעין ואי-נראות, משכפלים את דפוסי הפעולה באופן לא מודע גם אל החיים האמיתיים. תקופת הראיונות הראשונה הייתה לנו, מבלי שידענו, תקופת מבחן. מפה לאוזן עברו הרשמים אודותינו, כל מרואיין מעיד לחברו על טוהר הכוונות שלנו ועל המטרה המשותפת לנו ולהם. אחרי שתמונת המודיעין הושלמה, מפלס החשדנות ירד. אגוז ראשון מתוך החבורה הקרובה הסכים לשיחת טלפון לא ארוכה, מעניק לנו מידע במשורה. יש להעריך שהפיילוט הוכתר בהצלחה, מפני שזמן לא רב לאחר מכן טל הודיע לי שש' הסכים לריאיון.

בורחים מהפסטיבל

הרכב יורד משביל העפר וחונה ליד בקתת עץ. "אהלן, ברוכים הבאים", ש' מקדם את פנינו, רגע אחד אחרי שהקרה עשתה זאת. הוא לבבי וחשדן כאחד. כפות ידיו

קריינית החדשות הודיעה: "בלילה צפויה קרה בעמקים". לוח המחוננים אישר את דבריה, והכריז על שלוש מעלות. הרכב שט במורדות הרי שומרון בדרכו אל הבקעה, ובתזמון מדויק הגיעה ההודעה של ש'. טל מקריא: "תרצו לשבת בבית או בחוץ ליד מדורה?". התשובה הייתה לו ברורה, בכפור הנדיר שנפל על בקעת הירדן, אך בחלוף כמה הודעות הבין שהשאלה באה בחבילה אחת עם תשובה מוכנה. "נשב בחוץ, נכין תה".

הרבה תלאות נדרשו לנו כדי להגיע לש'. "לנו" פירושו טל דנינו - סא"ל במילואים, מנהל במשרד החינוך וחברו של עמנואל מהמכינה בעלי, שזים וביצע את כל המערך המורכב של הפקת הספר והוצאתו, ואני שכתבתי אותו. ש' הוא מאנשי הסוד שנמנו על החבורה הקרובה ביותר של עמנואל מורנו בסיירת מטכ"ל. הם התגייסו יחד, עברו יחד את הקורס הייחודי, שירתו יחד בפלגה ויצאו יחד לעשרות פעולות - כולל הפעולה האחרונה שבה עמנואל נפל. 16 שנים צמודות של פעילות מעבר לקווי האויב וגבולות הדמיון, וחברות אמיצה שקשה לתאר במילים.

אך כאלה הם אנשי הסוד. הדיסקרטיות אינה אביוז אופנתי בשבילם, הם לא מצניעים כדי להתגדל. היא טבועה בהם מטבע בריאתם ומוטמעת בהם במהלך השירות עד לשד העצמות. לכן כשהתקשרתי אל ש', אי או בתחילת הדרך, וכשהשארתי עוד הודעה ועוד הודעה, זכיתי להתעלמות גורפת. לדבר בכלל, ובפרט על הפלגה, זהו דבר שלא בא בחשבון.

אין דרך, יש יעד

אבל איך בכלל מתחילים את הצעד הראשון בדרך לשם? כיצד אדם שסיים את הקריירה הצבאית כחייל זוטרי בגולני, שלא הכיר את עמנואל וצעיר ממנו ב-20 שנה, שגדל בפתח תקווה הבורגנית ולא בשיכון עולים ירושלמי, כיצד הוא ייכנס לנעליו ויכתוב את סיפורו? ומה בכלל נוכל לגלות שטרם סופר על דמות שכולה ערפל? ואם נשמע, מי ערב לנו שיתירו לנו לפרסם זאת? דרך לא הייתה לנו, אבל יעד ברור כן. הוא הונח על השולחן ברגע הראשון, על ידי אילן וסילביה - ההורים של עמנואל. בסלון ביתם החמים, מעוצב בטוב טעם על פי האסתטיקה האירופית-קלאסית, כשהאחים של עמנואל ישובים לצידם על הספות, הם שרטטו לנו במדויק מה צריך

מעורר השראה
דווקא בלי
המיתולוגיה שנקשרה
בו. עמנואל מורנו ז"ל
עם החברים ליחידה

בבקעת הירדן, הוא יכול לעשות זאת גם במגדל דירות גנרי בגוש דן. כשנפתחה הדלת והוחלפו מילים ראשונות חשנו אווירה אחרת לגמרי. אם בדרך כלל כשמארח מספר לך שהוא נרגש לפגוש אותך אפשר לתהות אם מדובר באמירה כנה או מחווה של נימוס, עם ל' לא נותר שום מקום לטעות. את מילות ההתרגשות גיבה שולחן ערוך בכל טוב, ומין התרוצצות חסרת מנוח סביב האורחים. כשישב לדבר קשה היה להחמיץ את הרעד בידי ואת המשפטים שנקטעו והתגמגמו. חשבת בליבי: איש עתיר ניסיון כזה, שנשא בעול האחריות במאות מבצעים מסמרי שיער, מגמגם ומאבד עשתונות מול שני אנשים ידיותיים כמונו? כאילו קרא את מחשבותיי, ל' עמנואל: "אין לכם מושג כמה אני מתרגש לדבר על עמנואל. זו זכות בשבילי שבאתם לפה כדי לשמוע אותי".

וכמו במכתב, גם במציאות ל' לא הכיב. זכרון חד לפרטים של קצין מודיעין מוכשר, קליטה מדויקת של תנועות הנפש שהסתיר עמנואל מאחורי המעשים, וסיפורים שאיש מלבדו לא ידע לפרוש בפניו. רבים מהם מצאו את מקומם בספר, חלקם נותרו בחוץ משיקולים שונים.

"לעמנואל הייתה חשדנות אוטומטית כלפי קציני מודיעין, בטח כאלה שנחתו הרגע והגיעו מחוץ ליחידה", הוא מספר את אחד הסיפורים שלא נכנסו לספר. "בשבועות הראשונים, אחרי שצוותתי אליו, הייתי ממש בחשש, ניסיתי לקנות את אמונו. באחת הישיבות אצל מפקד הפלגה לקראת כניסה לשטח, קיבלתי את המשימה לסייע לעמנואל לצאת משם בלי לעורר חשד. עמנואל ומפקד הפלגה סיכמו שכשיגיע הזמן להתקפל אגיד בקול רם לטלפון 'הוא לא הגיע', ואז אכנס לרכב ואסע משם כדי להקטין את החשד של העוברים והשבים. שמעתי אותם, והוספתי: 'היא לא הגיעה'. זו דקות של הסתרת הפעילות שלא כל אחד היה מתעסק בה, אבל את עמנואל זה הלהיב. אלו הדברים שהכי אפיינו אותו. פתאום הוא פנה אל מפקד הפלגה ואמר לו: 'הוא מוצא חן בעיניי, נראה לי נוכח'. הרגשתי שבאותו רגע קניתי את עולמי".

והיו גם רגעים כמעט נבואיים בשנה הזאת, האחרונה. כאילו הנשמה כבר יודעת את אשר צפוי לה. ביום הזיכרון האחרון, חודשים ספורים לפני שעמנואל נפל, נשלח ל' ללוות אב קשיש של אחד הנופלים במערכות ישראל אל קבר בנו. זו משימה שמתיל צה"ל על קציניו מדי שנה, ולעיתים מתוך

אנחנו קמים מהמדורה, וביציאתנו מחליפים את לחיצת היד הצלחה. למדנו מדבריו של ש' רבות על עמנואל ופועלו, אך לא פחות מכך למדנו מתוך הליכותיו. רגע אחרי שנצא לדרך ישוב ש' אל החווה השכוחה שלו ועבודת הכפיים, איש ממכריו לא ידע מה עשה ומה הוא עתיד לעשות, וכך ייוותר הדבר עד שיכלו ימיו. וכמו ש', וא' שנפגוש אחר כך, ות', ונ', וח', כך גם היה עמנואל. מטפס על פסגות מבצעות שאין הדעת עשויה לשער, ושב להיחבא בבקעה כאחד האדם

הצלחה. למדנו מדבריו של ש' רבות על עמנואל ופועלו, אך לא פחות מכך למדנו מתוך הליכותיו. רגע אחרי שנצא לדרך ישוב ש' אל החווה השכוחה שלו ועבודת הכפיים, איש ממכריו לא ידע מה עשה ומה הוא עתיד לעשות, וכך ייוותר הדבר עד שיכלו ימיו. וכמו ש', וא' שנפגוש אחר כך, ות', ונ', וח', כך גם היה עמנואל. מטפס על פסגות מבצעות שאין הדעת עשויה לשער, ושב להיחבא בבקעה כאחד האדם.

גרומות כשל פלאח, בלורית כסופה מעטרת את מצחו וקמטי פניו מספרים את כל רגעי המתח הבלתי נסבל שחלפו עליו. הוא מושיב אותנו ליד המדורה כמובטח, שופת קומקום תה על גבי האש ומציע לנו אצבעות "רבע לשבע". דממת הלילה בבקעה, הלהבה המרצדת ואצבעות השוקולד, סימן יפה הם לפתיחת הלב.

"אגיד לכם את האמת, מה מפריע לי ולחברים שלי לדבר על עמנואל", הוא מקדים לשאלותינו. "אנחנו לא יכולים לשאת את הפסטיבל שנוצר סביבו. את הסיפורים המופרכים, אגדות העם וההילה העל-אנושית. לעמנואל היו לא מעט קטעים שבהם הוא היה פשוט בלתי נסבל. גם ביחידה לא הלך לו קל בכלל. כל מה שהושג עבר דרך מריבות ודרמות. הוא היה עקשן גדול. לכן כבר לפני הרבה שנים, כשראינו לאן זה הולך, לקחנו צעד אחורה. לא רוצים להשתתף בפסטיבל".

כבר בפגישה בבית ההורים היה לנו ברור: זו לא תהיה מיתולוגיה יוונית. עמנואל יסופר כמות שהוא, לטוב ולמוטב, ורק בדרך הזאת יוכלו הקוראים להבין את העוצמה שבו ולשאוב השראה. הדברים של ש' היו ברורים לנו, אך אנחנו עדיין לא היינו ברורים לו. כשהשאלות החלו להישאל התשובות שניתנו היו מדודות, מגולות טפח ומכסות טפחיים. אך ככל שהאש המרצדת חיממה מבחוץ, ותה הלואיזה השלים אותה מבפנים, הקרה השורה בעמקים הלכה והתפוגגה ואת מקומה תפס קול צרוד מעשן סגירות ותנוק מדמעות ששחרר מילים שהיו כלואות שנים ארוכות בלב.

שלוש שעות נלחמו הקור של פברואר וחום המדורה זה בזה, אך דעתנו נסעה הלאה מהם. סיפור אחרי סיפור, פרט אחרי פרט, מתאר לנו ש' את עמנואל שלו. את עמיתו לקורס התובעני והיוקרתי שאילו יצאו מיד אחרי המסלול, את הצמד המיתולוגי שהיו במבצעים חוצי גדר, את החבר לחיים שנזעק לעמוד לצידו בכל צרה, את השותף להקמת פרויקט שאפתני בתוך היחידה, ואת האח לנשק שהספיק להריץ איתו דאחקה טובה בעומק לבנון, בלי לשער

"לעולם לא נדע מהו שכול"
הזמן במחנה אליקים מתנהל כפי שהזמן במילואים מתנהל. את המולת המטלות והאירועים היומיומית מחליפה הזדחלות עייפה מכיתת לימוד לאוהל עגום, ומשם לטיולית שתיקח אותך למטווח. בשבילי היו הימים האלה זמן חופשי מטרדות כדי לצלול אל הררי החומר שהעבירה לנו המשפחה ופלס מתוכם דרך אל הספר המיוחל. בין מכתבים, הספדים, זיכרונות וכתבות בתקשורת, צד את עיניי קובץ זיכרונות שהעביר ל' למשפחה.

ל' פתח במין התנצלות, הודאה שהכיר את עמנואל רק בשנתו האחרונה, אך מאותה נקודה ובמשך שלושה עמודים הוא סיפק סיפורים שבלטו ברמת הפירוט והדיוק שלהם, ובדמות הברורה של עמנואל שהשתקפה מתוכם. על ספסל במרכז הפלוגה באליקים אני מסמן במרקר שורה, ועוד שורה, וגם את זו שאחריה, עד שאני מבין שאין טעם לסמן את כל המסמך. "חייבים לפגוש את ל'", אני שולח לטל. אצלו התשובה היא תמיד: "סגור". גם אם הדרישה הייתה להעביר קלסר לבני ברק בחמש לפנות בוקר. קשה היה לאתר את ל'. בתום כל ריאיון עם לוחמי הפלגה וקציני היחידה שאלנו אם השם מוכר, אך כמעט תמיד נענינו שלא. גם אלו שזכרו במעומעם לא ידעו לספק פרטי קשר. רק בחלוף זמן רב, ממש לקראת סוף תהליך הראיונות, הצלחנו לאתר אותו. אחרי ל' לא היה צורך לרדוף, הוא נענה מיד.

הגענו אל הכתובת שנמסרה לנו בהודעה. מתברר שאיש צללים לא חייב להיחבא בחווה

שזו תהיה הדאחקה האחרונה.
"במבצע האחרון שלנו ביחד, אחרי שסיימנו את החלק הקריטי שלו בתוך היעד עצמו, יצאנו החוצה בחזרה אל הרכבים", הוא מספר לנו בקול שהולך ונסדק. "נשענו על הרכבים ודיברנו. עשרות מבצעים עשינו ביחד, הייתה תקופה ארוכה ביחידה שאנחנו היינו צמד מוביל כמעט בכל המבצעים. זה היה נראה לנו עוד מבצע שהושלם בהצלחה. הייתה כבר אווירה שמתאימה לבדיחות. הרחנו בתוך החושך הזה ריח חזק ומוכר. מסתבר שהרכבים חנו בתוך שדה מריחואנה של חיזבאללה. עם השטונתיות שלנו קרצנו זה לזה: 'ניקח מזכרת הביתה?'. הורדנו שתיל ענקי והכנסנו לרכב. אחרי שקרה מה שקרה וחזרנו לבסיס, אף אחד לא העז לגעת ברכב. הוא עמד באמצע המתחם של הפלגה, עם השתיל הזה בתוכו, כמו טראומה מדממת שאף אחד לא רוצה לפתוח. רק אחרי חודשים רבים, כשהוחלט לפנות ולסדר אותו, פגשתי שוב את השתיל הזה. זה היה כמו דקירה בבטן".

כעת גם את גרוני מציפות דמעות. אנחנו קמים מהמדורה, וביציאתנו מחליפים את לחיצת היד החשדנית חיבוק ארוך ואיחולי

המשימה: כתיבת ספר שייגע בכל אדם מישראל. יוני רוטנברג

מצפים עד בוש. אין הפי אנד. חודש לפני פרוץ מלחמת לבנון השנייה ת' נאלץ לפרוש בשל בעיות בריאותיות, ואפילו בשיחת הסיכום דאג עמנואל להטיח בו שכהונתו הייתה מהגרועות שידעה הפלגה. הפגישה הזאת הייתה האחרונה שלהם. את הדיווח על מותו של עמנואל הוא יקבל כבר בארצות הברית, בהתאוששות אחרי ניתוח.

בדרך הטבע היה צריך ת' להביע צער על האירוע הקשה ולהמשיך את חייו. שנת לימודים יוקרתית בהרווארד עמדה לפניו. אך בפועל, מאותו רגע המחשבות לא הניחו לו. עמנואל היה בראשו בזמן הלימודים, בבית, ואפילו בזמן השינה. ארבע שנים מאוחר יותר נולד לו ולאשתו בן ראשון. הוא ידע שזה מעשה טירוף כלפי חוץ, אך מבפנים היה בטוח בו בלי צל של ספק.

על הצג של מאיה, אלמנתו של עמנואל, מופיע שמו של ת'. דבר מתמיה כשלעצמו, לאור יחסי העבר העכורים בין עמנואל לבינו. היא עונה בהיסוס, ובפיו של ת' מין בקשת רשות מבוששת. נולד לו בן, הוא מספר לה. מזל טוב. הם חושבים לקרוא לו בברית יאיר, אבל לא רק. בבטנו בווערת אש מיוחדת, כזאת שלא הרגיש מעולם. הוא רוצה לקרוא לו יאיר עמנואל, והוא מבקש את רשותה.

אני שומע את הסיפור ונדהם. אז בעצם יש הפי אנד? לא, הוא עונה, אני ועמנואל סיימנו די רע. אז מדוע בכל זאת החלטת לקרוא לבן הבכור שלך על שמו? ת' רק יודע למשוך בכתפיו. זה מה שרציתי לעשות.

ומכל הראיונות וכל הסיפורים וכל האנשים, הרגע הזה סיפר לי יותר מכול את הדמות הזאת - עמנואל מורנו. יש הרבה מה לספר עליו, הרבה מאוד. אך כל זה יישאר המעט שניתן לספר. את הקסם האמיתי, ההשפעה המאגית שהייתה לו על אנשים, הנקודה החמקמקה שהפכה אותו לאגדה בחייו ועוד יותר במותו, ניתן רק להרגיש. ●

התשובה חיכתה לנו אצל ת', בבית רחב ידיים וחמים, עם כלבה לבנה ומלאת חיים שלא הפסיקה לנסות להתערב בשיחה. לת' לא היה רגע אחד של קורת רוח מעמנואל. הוא היה חניך שלו בקורס המיוחד של הפלגה, וכעבור שנים עקף אותו והפך להיות מפקדו. עמנואל לא אהב זאת, לא התחבר לגישה המקצועית שלו, וכדרכו - לא חסך ממנו אפילו בדל של ביקורת. ולא דווקא בדרכי נועם. אנו יושבים מולו, שומעים את הסיפורים על רגעי ההתנגשות הקשים, ומטבע הדברים מצפים להפי אנד בסופם.

על הצג של מאיה, אלמנתו של עמנואל, מופיע שמו של ת'. דבר מתמיה כשלעצמו, לאור יחסי העבר העכורים בין עמנואל לבינו. היא עונה בהיסוס, ובפיו של ת' מין בקשת רשות מבוששת. נולד לו בן, הוא מספר לה. מזל טוב. הם חושבים לקרוא לו בברית יאיר, אבל לא רק. בבטנו בווערת אש מיוחדת, כזאת שלא הרגיש מעולם. הוא רוצה לקרוא לו יאיר עמנואל, והוא מבקש את רשותה

ההרגל היא הופכת למעמסה בלתי רצויה. ל' מספר כיצד הגיע לאסוף את האב מביתו בדרך לבית קברות בלב אחת הערים, שצפוף בימים כתיקונם ועוד יותר מכך ביום הזיכרון.

ל' נאלץ להוריד את האב בפתח בית העלמין ולצאת לחיפוש ארוך אחר חניה. לאחר מכן ציפתה לו דרך ארוכה תחת השמש הקופחת. בקושי את סוף הטקס הספיק. אחרי שהטקס תם, נבהל מהמחשבה שכעת יאלץ לצעוד עד הרכב, לעמוד בתור הארוך כדי להיכנס ולאסוף את האב ולהסיע אותו לביתו כנהוג. לכן הוא שמח מאוד כשהבת הציעה שהיא תיקח משם את אביה והוא יהיה חופשי לחזור לביתו.

כמה שונה הייתה הגישה של עמנואל למחרת. עוד לפני שבירך אותו, שאל: "איך היה עם האבא שליווית אתמול?". ל' טרם הבין לאן הולכים הדברים, והשיב כלאחר יד: "בסדר, לקחתי אותו בהלוך והבת שלו החזירה אותו". התשובה לא מצאה חן בעיני עמנואל. הוא התקרב ושאל כמעט בלחישת: "זהתקשרת אליו הבוקר, שאלת מה שלומו?". ל' הותקל. דבר כזה לא עלה על דעתו. השאלה הזאת הפילה אצלו את האסימון. באותו רגע ממש נפנה אל פינת החדר והתקשר לשאול בשלומו של הקשיש השכול.

כששב, עמנואל הביט בו בעיניים אבהיות. הוא שמח בתיקון שנעשה, אבל ביקש להדגיש עוד דבר: "אנחנו לעולם לא נדע מה זה להיות משפחה שכולה", אמר, "אבל עלינו מוטל לעשות הכול כדי שירגישו טוב יותר". שלושה חודשים מאוחר יותר, משפחתו שלו נעשתה שכולה.

ויקרא שמו בישראל

מה היה סוד הקסם? עמנואל נכנס לתוך ליבם של הרבה אנשים, בכך אין ספק. אך לכל אלו הייתה סיבה רציונלית להכניס אותו לליבם: את חייו של זה הציל, להוא היה אוזן קשבת בעת צרה, למען אחר יצא מגדרו כדי לסייע כשנקלע למצוקה כלכלית והיו שבשבילם היה מורה דרך מקצועי. היכן הוא הקסם? איפה מוצאים את הנקודה העמנואלית שאינה מוסברת?

ביקשו לגרום לקוראים למצות את כוחותיהם למען מטרות נעלות. ההורים אילן וסילביה מורנו מעניקים את הספר לראש הממשלה בנימין נתניהו

